

שז"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 148

הלכות ומנהגי יום כיפור

מנהגי ערב יום כיפור

מצווה להרבות באכילה ובשתייה בערב יום הכיפורים. דרשו חז"ל בגמרא מן הכתוב: "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש כעֶרֶב" - וכי בתשעה לחודש מתענים? והלא בעשרה בו מתענים! אלא בא הכתוב ללמדך: שכל האוכל ושותה בתשיעי, מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. מכאן למדו חז"ל שישנה מצווה מיוחדת להרבות באכילה ובשתייה בערב יום הכיפורים.²

בגדר מצווה זו נחלקו רבותינו הראשונים: יש שכתבו שמצוות אכילה זו היא מדאורייתא, ויש חולקים וסוברים שאינה אלא מדברבנן, והפסוק אינו אלא אסמכתא בעלמא.³ בטעם מצווה זו נאמרו כמה פירושים ברבותינו הראשונים: יש שכתבו שהאכילה והשתיה נועדו כדי להראות שאנו שמחים בהגיע יום זמן כפרתנו, וברבינו שמואל אלו אנו מבטאים את ביטחוננו בה' ששילח לכל פשענו. יש שכתבו שסעודות אלו באות כהשלמה לסעודות יום הכיפורים עצמו, שאף הוא בכלל יום טוב, ומאחר שאי אפשר לכבדו באכילה ושתיה ביומו מפני התענית - אנו מכבדים אותו בערב יום טוב.⁴ ויש שכתבו בפשטות, שהטעם הוא כדי שיהיה לנו כח לקיים ציווי ה' ולצום למחרת ביום הכיפורים בנקל.⁵

האם מותר לשבת בזמן שהשליח ציבור חוזר על הוידיים או בזמן שאומר את נוסח "על חטא"?

הוידי צריך לאמרו מעומד. לכן, בכל פעם שחוזר השליח ציבור לומר את הוידי, צריכים הקהל לעמוד ולהתבודדות עמו, ויאמרו יחד את כל נוסח הוידי ו"על חטא" כסדרן.

גם מי שמכיר בעצמו שלא חטא באותו חטא מעולם, יאמר את כל הוידי בלי דילוג. הטעם לכך הוא מכיוון שברגע שבירך האדם ברכת המזון של סעודה המפסקת, "לזה", והרי הוא נכלל בכללם של אותם שעברו על חטא זה.²⁰

בשעת הוידי, כשאומר "אשמנו, בגדנו..." וכו', ישחה (יתכופף) מעט לסמל הכנעה, ויכה באגרופו בנחת כנגד ליבו.²¹ ואין להפסיק בדיבור בזמן הוידי. ומכל מקום, אם שמע קיש, קדושה או אמן של ברכות - עונה עם הציבור.²²

מי שסיים סעודה המפסקת ובירך ברכת המזון, ולאחר מכן נמלך בדעתו ורוצה להמשיך לאכול או לשתות - האם הוא רשאי להמשיך באכילה?

מעיקר הדין, אם הפסיק האדם את אכילתו קודם שקיעת החמה, רשאי הוא להמשיך לאכול ולשתות, כל זמן שלא אמר בפיו או חשב בליבו שהוא מקבל על עצמו את התענית. לעומת זאת, ישנם חולקים הסוברים שברגע שבירך האדם ברכת המזון של סעודה המפסקת, הרי זה נחשב כאילו אמר בפירוש שהוא מקבל על עצמו את התענית, ושוב אינו יכול לאכול. לפיכך כדי לצאת ידי חובת כל הדעות, אם אדם יודע או מסתפק שזמא ירצה להמשיך לאכול ולשתות לאחר ברכת המזון, נכון שיתנה בפירוש בפיו (ולכל הפחות יחשוב בליבו) קודם ברכת המזון, שאינו מקבל עליו עדיין את התענית.²³

האם יש חיוב לנהוג בתוספת יום הכיפורים מחול על הקודש, וכמה זמן צריך להוסיף בתוספת זו?

מצוות עשה מן התורה להוסיף מחול על הקודש בכניסת יום הכיפורים וביציאתו.²⁴ לפיכך, על כל אדם לקבל על עצמו תוספת זו בפה ולומר: "הריני מקבל עלי תוספת יום כיפור מאכילה, שתייה ועשיית מלאכה".

להוציא מהם הלכה למעשה¹³. לפיכך, גם חולים וקטנים חייבים להרבות באכילה ושתייה ביום זה אף שאינם מתענים למחרת, ובפרט אם הם אוכלים ביום למחרת רק לשיעורים.¹⁴

מה המקור למנהג המלקות בערב יום הכיפורים, וכיצד יש לנהוג בזה?

יש נוהגים ללקות שלושם ותשע מלקיות ברצועה בערב יום הכיפורים לאחר תפילת המנחה.¹⁵ מטרת המנהג אינה הכאה בחזקה, אלא לזיכרון, כדי שיתן האדם אל לבו לשוב בתשובה שלמה מהעבירות שבידו. סדר המלקות למעשה: העמידה: הלוקה עומד כשהוא מוטה - פניו מכוונות לצפון ואחוריו לדרום. הטעם לכך הוא שעיקר חטאת האדם הוא סביב הממון, ונאמר בפסוק "מצפון זהב יאתה" (איוב לז, כב), ולכן מכניע האדם את עצמו דווקא מהצד שממנו בא לו החטא.

בזמן המלקות, הלוקה אומר את סדר הוידי ("אשמנו, בגדנו, גולנו...") שלוש פעמים. במקביל, המלקה אומר בקול את הפסוק "והוא רחום יכפר עוון ולא ישיחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו" ג' פעמים - שכן בפסוק זה ישנן ל"ט מילים, כנגד ל"ט המכות.¹⁶

האם חובה להקדים ולהתפלל תפילת מנחה בערב יום הכיפורים קודם לסעודה המפסקת?

מתפללים מנחה בעוד היום גדול קודם סעודה מפסקת. בתפילה זו, היחיד אומר בסוף תפילת שמונה עשרה (אחר הפסוק "יהיו לרצון אמרי פי") את סדר ווידי "על חטא" כמו שאומרים ביום הכיפורים עצמו. השליח הציבור אינו חוזר על ווידי זה בחזרת הש"ץ, אלא מתפלל כבשאר ימות השנה¹⁷, הטעם לאמירת הוידי קודם הסעודה הוא שזמא יאירע לאדם דבר תקלה או אסון בסעודה המפסקת חס ושלום, ולא יוכל להתבודדות לאחר מכן - מפני שהשטן מקטרג באותה שעה.¹⁸

ישנם פוסקים הסוברים שצריך להתבודדות פעם נוספת גם לאחר האכילה, קודם חשיכה, וראוי להחמיר כדעה זו. על כן נהגו בקהילות האשכנזים נהגו לומר קודם כל נדרי "תפילה זכה". ובקהילות הספרדים נהגו לומר את הפיוט "לך אלי תשוקתי".¹⁹

האם מצוות האכילה בערב יום הכיפורים מתחילה כבר בלילה (כליל ערב יום הכיפורים), או שמא רק ביום עצמו?

במצוות האכילה והשתיה בערב יום הכיפורים, יש אומרים שמצווה זו מתחילה כבר בליל ערב יום הכיפורים, שכן בתורה ובהלכה היום הולך אחר הלילה, וכבר מתחילת הלילה חל יום התשיעי.⁶ לעומת זאת, יש הסוברים שמצוות האכילה מתחילה רק ביום עצמו, ההל מעלות השחר של ערב יום הכיפורים, ולא בלילה שלפניו.⁷

כמה סעודות יש מצווה לאכול ביום זה?

כתבו הפוסקים בשם רבנו הא"י שיש מצווה להרבות באכילה ושתייה בערב יום הכיפורים כשיעור אכילה של שני ימים (כנגד ערב יום כיפור וכנגד יום כיפור עצמו). כלומר, כמות כפולה מהרגילות שלו בכל יום - שאם גריל בכל יום לאכול שתי ארוחות, יאכל ארבע ארוחות.⁸

מכל מקום, אין חיוב לאכול אכילה גסה, וישתדל לכל הפחות שלא לפחות משתי סעודות פת'. כמו כן ישתדל להרבות בשתייה, שגם בזה יש מצווה להרבות.⁹

יש שכתבו שניתן לקיים מצווה זו גם באכילות קטנות במשך כל היום, כגון פירות, ירקות ומיני מתיקה. וכן נהגו פוסקים רבים להרבות באכילות קטנות במשך כל היום, כיוון שבכל אכילה ואכילה יש מצווה.¹¹

חולה שפטור מן התענית ביום כיפור, האם גם הוא חייב להוסיף באכילה בתשיעי (בערב יום הכיפורים)?

בשאלה זו דנו האחרונים: יש שכתבו שאין אכילת תשיעי (בערב יום הכיפורים) חשובה למצווה אלא אם כן מתענה בעשירי (ביום הכיפורים), שהרי הסמיכה זאת התורה לתענית עשירי¹², ובפרט לטעמים שמצות האכילה היא כדי להקל על הצום למחרת. אך למעשה כתבו האחרונים שכיון שנאמרו לדרשה זו טעמים רבים, אין ללמוד מפירוש אחד להוציא הלכה למעשה נגד שאר הפירושים. מצווה זו אינה אלא גזירת הכתוב השווה לכולם, ואין דורשין טעמי התורה והמצוות

השמאלי, נמשך לצד פנים. ויכה ביד ימינו הכאה אחר הכאה בנחת על כל תיבה הכאה אחת אשמנו, בגדנו וכו', יד ימין צריכה להיות כפופה כאנפון, וטוב שיהיה האגודל תחת האצבעות שהוא רמז למידת הרחמים, ויכוון לכבוש את מידת הדין. טעם הכאה זו לומר אתה הלב (דהיינו היצר הרע שמקום משכנו בלב) גרמת לי שאחטא, ויש בזה עוד טעם על פי הסוד. סימן תרו ס"ג במג"א בשם מדרש קהלת, משנ"ב ס"ק יא, חסד לאלפים אות ד, בא"ח פרשת תשא ס"ה, כה"ח סימן קלא סק"ה ושם העתיק את הטעם על פי הסוד משער הכוונות. משנ"ב ס"ק יא, חזו"ע שם. שו"ע סימן תרח סעיף ג, משנ"ב ס"ק יב, אול"ח ח"ד עמוד צב, חזו"ע עמוד רנה. גמרא ר"ה ט ע"א, שו"ע סימן תרח סעיף א.

קסו אות יב, שו"ת קרן לדוד סימן סא אות ט. אמנם אפשר לדרוש ולתת טעמים והבנות במצוות התורה, אך אין הטעמים יכולים להוליד השלכות מעשיות בעניני הלכה, עיין שו"ע ח"מ סימן צז סעיף יד. מקראי קודש ימים נוראים סימן לו. לשון השו"ע סימן תרו סעיף ו, ועיין כה"ח ס"ק מא פאשר גם קודם, וכן הביא לפרי עץ חיים שער כז אות כא שכתב לעשות המלקות קודם המנחה. שו"ע ומשנ"ב סימן תרו סעיף ו. שו"ע ומשנ"ב סימן תרו סעיף א, ה. משנ"ב ס"ק א, חזו"ע עמוד רמט. משנ"ב ס"ק א, חזו"ע עמוד רמט. שו"ע סימן תרו סעיף ג, חזו"ע עמוד רנא. לב האדם הוא בערך ד' אצבעות תחת הדד בצד

7 הגמ"א, והוכיח כן מלשון רש"י בכתובת ע"א ד"ה אית ליה רוחא. 8 שו"ע הרב פסקי הסיידור סדר כפרות, בא"ח ש"א פרשת וילך ס"א, כה"ח סימן תרד סק"ב. 9 א"א בוטשאטש ס"א שהמצווה לאכול מעט יותר מאכילת יום אחד, ועל ידי כן נחשב כאכילת ב' ימים. 10 משנ"ב סוסק"א. 11 כתב סופר סימן קיד, הגמ"א וולאזין, המהר"ל דיסקין (עמוד א"פ ש"א אות סב), והסבא מקלם אורחות רבנו ח"ב עמוד קצט בשם החזו"א. ויש להסתפק אם מוצץ סוכריה או לועס מסטיק, אם נחשב אכילה ומקיים בה מצווה, שהרי אין כאן דבר שאוכל או שותה אלא רק טעם עיין הליכות מועד עמוד רלה הערה סא. 12 הנצי"ב בעמק שאלה פרשת וזאת הברכה שאלתא

1 יומא פ"ב, ב. עיין תוס' ברכות ח ע"ב ד"ה כאילו, שפי' שהלימוד מכך שכתוב ועניתם בתחילה, ויש שפירשו שהלימוד מכך שלא כתוב ועניתם בליל עשירי, שאחר מתן תורה היום הולך אחר הלילה בכל מצוות התורה עיין חזו"ע עמוד רל, וכתב שכן מצא בחת"ס (בספרו) תורת משה פרשת ויקרא בדרוש לפרשת החודש יח ע"ב, ובדרשותיו ח"ב דף רכח ע"ג, רלא ע"ב. 2 ברכות ח ע"ב, ר"ה ט ע"א, שו"ע סימן תרד סעיף א. 3 בשלחן ערוך סימן תקע סעיף ג' משמע שפסק שמצווה זו היא מדברבנן, והביא שם את שיטת הרמב"ם הסובר שהיא מן התורה. 4 רבינו יונה שערי תשובה שער ד אות ח-י. 5 רש"י, רא"ש, מאירי, טור סימן תרד. 6 שלי"ה, הביאו המג"א סק"א, וכן דעת הא"א בוטשאטש.

זמן התוספת: לכתחילה, זמן התוספת הוא כרבע שעה עד עשרים דקות קודם השקיעה²⁵. אם קשה הדבר, ניתן לקבל את מצוות התוספת עד שתיים-שלוש דקות קודם השקיעה, שזו התוספת המינימלית ההכרחית²⁶.

האם מברכים על הדלקת נרות לכבוד יום כיפור, ומה המנהג בנוגע לברכת "שהחיינו"?

בערב יום הכיפורים מדליקים נרות כמו בכל ערב שבת, ונחלקו הפוסקים בדיון הברכה: המנהג הרווח ברוב קהילות ישראל לברך "אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של יום הכיפורים"²⁷.

ברכת הזמן ("שהחיינו")²⁸ - האנשים מברכים ברכת "שהחיינו" בבית הכנסת לאחר אמירת "כל נדרי", ובכך מקבלים עליהם את קדושת היום²⁹. והנשים נהגו לברכה בשעת הדלקת הנרות.

למנהג בנות אשכנז: שמדליקות נרות ואחר כך מברכות - יברכו תחילה על ההדלקה ואחר כך יברכו "שהחיינו".

למנהג בנות ספרד: שמברכות קודם ההדלקה - לא יברכו "שהחיינו" קודם הדלקת הנרות. הטעם לכך הוא שבברכה "שהחיינו" הן מקבלות עליהן תוספת קדושת יום הכיפורים ונאסרות בעשיית מלאכה, ושוב לא יוכלו להדליק את הנרות. לכן, יברכו על ההדלקה בלבד וידליקו את הנרות, ואחר שיהלצו את מנעליהן, יברכו ברכת "שהחיינו". ואם הן רוצות להמשיך בעשיית מלאכה אחר ההדלקה - ימתינו מלבדך "שהחיינו" עד שסיימו את כל מלאכתן³⁰.

השוכח לברך: מי ששכח לברך ברכת "שהחיינו", יכול לברכה במשך כל היום כולו, עד שקיעת החמה של צאת יום הכיפורים³¹.

מה הם העינויים שחייבים בהם ביום כיפור? והאם יש מצווה בריבוי עינויים נוספים?

הדברים האסורים ביום הכיפורים משום עינוי ומלאכה הם: עשיית מלאכה, אכילה, שתייה, רחיצה, סיכה (משחת הגוף בשמן), נעילת הסנדל, וענייני אישות. מכל אלו, אין חיוב כרת אלא על עשיית מלאכה ועל אכילה ושתייה בלבד³².

כתבו האחרונים שאותם המסגפים את עצמם ביום הכיפורים בעינויים שונים שלא חויבו בהם - לא כדין הם נוהגים. כיון שיום הכיפורים הוא יום טוב ואין לנו אלא העינויים שקבעה לנו התורה וחז"ל. ויש פוסקים שסוברים שאף יש איסור בדבר, מפני שיש בכך משום ביזוי קדושת יום טוב³³.

רחיצה בכיפור - מי שהתלכלכו ידיו ביום הכיפורים, וכן העוסקים בטיפול בילדים רכים שידיהם התלכלכו - האם מותר להם לשטוף את הידיים עם סבון? האם מותר להשתמש בחומרי חיטוי?

אסור לרחוץ ביום הכיפורים בין בחמין ובין בצונן, ואפילו להשושט אצבעו במים אסור. עם זאת, אם התלכלך האדם בידי או בגופו (או שנטף דם מחוטמו) - מותר לרוחצם, שכן איסור רחיצה אינו חל אלא ברחיצה של תענוג.

מי שרוחץ להסיר לכלוך צריך להיזהר לשטוף אך ורק את מקום הלכלוך עצמו ולא מעבר לכך. אולם, אם הגוף מלוכלך בכמה מקומות ויש טורח רב לרחוץ כל מקום מטונף בפני עצמו, רשאי לרחוץ במים את כל האזור, ויכוון ברחיצתו שאינה להנאה אלא להעברת הלכלוך

בלבד³⁴. אם הלכלוך אינו יורד בשטיפה רגילה במים, רשאים להשתמש במי סבון במידת הצורך³⁵.

כמו כן, מותר לרופא ולצוותי הרפואה לרחוץ ידיים לפני בדיקת חולה ולאחריה כהרגלים בכל השנה, כיוון שכונתם היא לצורך שמירה על סטריליות³⁶.

האם מותר לרחוץ את הפנים או את הפה לאחר השניה ביום הכיפורים, ומה הדין באדם אסטניס שהדבר גורם לו צער ואי נעימות?

רחיצת הפה: אסור לרחוץ את הפה ביום הכיפורים, גם אם הדבר גורם לאדם צער ואי נעימות. הטעם לכך הוא שיש חשש שמא יבלע מעט מים בגרונו, וחצי שיעור אסור מן התורה³⁷.

ואפילו אם יטשטש את פיו במי פה מרים - שאין חשש שיבלע אותם מצד טעמם החרף, ואף אם יבלע אותם לא יעבור על איסור דאורייתא אלא דרבנן³⁸ - עדיין יש לאסור זאת מצד איסור רחיצה, כדין רחיצת ידיו שאסורה³⁹.

הפרשות סביב הפה והעין: אדם שהתלכלך בשנתו ברוך סביב הפה או בהפרשות סביב העין, יכול להלחץ את אצבעו במים ולרחוץ את מקום הלכלוך כדי להסירו, ובלבד שיזהר שלא לרחוץ אלא את מקום הלכלוך בלבד⁴⁰.

רחיצת פנים לאדם אסטניס: אדם שהוא אסטניס (רגיש מאוד) ואין דעתו מיושבת עליו עד שרוחץ את פניו לאחר השניה - לבני ספרד יש מקום להקל לו לרחוץ פניו (ובלבד שיזהר וזירות רבה שלא יבלע מים), אולם בני אשכנז נהגו להחמיר בזה⁴¹.

מאיזה גיל יש לחנך את הקטנים לצום ביום הכיפורים?

בחנינו הקטנים לצום יום הכיפורים יש להבחין בין הגילאים השונים:

פחות מגיל תשע: ילדים פחות מגיל תשע אין מענים אותם כלל, ואפילו לא לתענית שעות⁴². ומכל מקום, המנהג הוא שאפשר לומר להם שלא לאכול ולשתות בלילה (שכן אין זה נחשב כתענית שעות כיוון שאכלו סעודה סמוך לערב), אך הם רעבים את צמאם ומבקשים לאכול או לשתות - יש לתת להם מיד⁴³.

מגיל תשע ומעלה: ילדים בריאים מגיל תשע ומעלה מחנכים אותם ל"תענית שעות" - כלומר, מאחרים מעט את שעות הארוחה הקבועות שלהם. לדוגמה: אם הם רגילים לאכול ארוחת בוקר בשעה תשע, יאחרו אותה מעט כפי יכולתם⁴⁴.

מגיל אחת עשרה: מגיל אחת עשרה שנה יש לחנכם מדברי סופרים לצום כל היום, ויש חולקים. אולם כיום, כיוון שירידה חולשה לעולם, די שיצומו עד חצות היום, אלא אם כן ברור וידוע שהם חזקים בגופם ויכולים לסבול את הצום, שאז יכולים להתענות ולהשלים את הצום מדין חינוך⁴⁵.

מגיל מצוות (בר ובת מצווה): נער ונערה שהגיעו לגיל מצוות הרי הם כגדולים לכל דבר וחייבים להשלים את הצום מן התורה. וראוי שינוחו במקום ממוזג ונעים כדי שיוכלו לסיים את הצום בהצלחה, ויגיעו לתפילות בבית הכנסת רק כפי כוחם - שהרי חיוב הצום הוא מן התורה, ואילו חיוב התפילות הוא מדברי סופרים (מדרבנן)⁴⁶.

בחברת תהילים בבית הכנסת רוצים לארגן קריאת תהילים לילדים. האם מותר לחלק

לילדים ממתקים ומעדנים ביום הכיפורים?

מותר לחלק לילדים ממתקים (כגון בקריאת תהילים שעורכים בהפסקת הצהריים ביום הכיפורים), ואין בזה שום חשש איסור. ואדברה טוב לעשות כן לעודד את הילדים להתפלל ביום הקדוש הזה. שהרי יום הכיפורים נקרא יום טוב וצריך לכבדו במלבושים מכובדים⁴⁷, ולא נוהגים בו מנהגי אבילות שלא הוזכרו בחז"ל. בשונה משאר הצומות שיש להימנע מלתת בהם מעדנים וממתקים לילדים לפי שהם ימי צום וצער⁴⁸.

חולים שזקוקים לאכול ביום הכיפורים - האם הם צריכים לקדש קודם שיאכלו, והאם הם מזכירים "יעלה ויבוא" בברכת המזון כמו בשאר ימים טובים?

דין קידוש: חולים שאוכלים על פי הוראת רופא ביום הכיפורים אינם צריכים לעשות קידוש, לפי שלא תקנו חז"ל קידוש ביום הכיפורים, שהוא יום תענית לכל ישראל⁴⁹.

אמירת "יעלה ויבוא": אם אכלו כשיעור כזית (27 גרם) לחם, צריכים להזכיר "יעלה ויבוא" בברכת המזון, ויאמרו: "ביום הכיפורים הזה, ביום סליחת העון הזה". ואם חל יום הכיפורים בשבת - מזכירים גם "רצה והחליצנו", שכיון שאוכלים בהיתר נחשב להם יום הכיפורים כשאר ימים טובים. ומכל מקום, אם שכחו ולא הזכירו - אינם חוזרים.

דין זימון: בבתי חולים וכדומה, לא ישבו שלושה חולים יחד לאכול כדי שלא יתחייבו בזימון, שאין ראוי לקבוע יחד אכילה כזו. ואף אם אירע שישבו יחד - לא זימנו, שאין זה נחשב קביעות, שהרי היו מעדיפים שלא לאכול⁵⁰.

האם חולה האוכל ביום הכיפורים רשאי לעלות לתורה, ומה הדין בקריאת התורה של תפילת מנחה?

חולה שיש בו סכנה המחויב לאכול ביום הכיפורים, נחלקו הפוסקים אם הוא רשאי לעלות לתורה. יסוד הספק תלוי בשאלה האם חיוב קריאת התורה ביום הכיפורים הוא משום "קדושת היום" (כמו בשבתות וימים טובים), וממילא גם מי שאינו מתענה יכול לעלות; או שמא חובת הקריאה היא משום "התענית", ולפי זה מי שאינו מתענה אינו יכול לעלות לספר התורה⁵¹.

למעשה: בקריאת התורה של שחרית - הכרעת הפוסקים היא שמוותר לחולה שאינו מתענה לעלות לתורה. אולם, בקריאת התורה של מנחה: לבני ספרד - מותר לו לעלות. הטעם לכך הוא שנוהגים שהמפטיר בבניא מוסיף בברכות ההפסדה את ברכת "על התורה ועל העבודה" ומזכיר בה את קדושת היום, ומכאן שגם קריאה זו היא משום קדושת היום. אולם, לבני אשכנז - שאין מברכים "על התורה ועל העבודה" אלא מסיים בברכת מגן דוד, אין לו לעלות, לפי שחובת הקריאה משום התענית ודינה ככל תענית שחותרם בה בברכת מגן דוד⁵².

דין החולה האוכל לשיעורים: חולה שאוכל ביום הכיפורים "לשיעורים" (בכל פעם כמות שהיא פחות מהשיעור האסור) - לא איבד את תעניתו, כיוון שלא אכל שיעור שיש בו כדי ליישב את הדעת ("דיתובי דעתיה")⁵³. לפיכך, חולה האוכל לשיעורים יכול לעלות לספר תורה ולמפטיר לכל הדעות, ואף בקריאת התורה של תפילת מנחה⁵⁴.

49 שו"ע סימן תריח סעיף י ומשנ"ב שם, חזו"ע עמוד ש-שח.

50 כה"ח סימן קצו סק"ט, הגר"ח איערבך הליכות שלמה פ"ו אורחות ההלכה הערה 65.

51 כמבואר בשו"ע סימן תקסו סעיף ו לגבי שאר תעניות.

52 מחלוקת שו"ע ורמ"א לגבי ברכות ההפסדה במנחה בסיומן תרכב סעיף ב, עיין בכל זה בשו"ת רעק"א סימן כד, חת"ס א"ח סימן קנז, שו"ת מרחשת סימן יד,

הגר"ח פלאנצי (בשו"ת לב חיים ח"ג סימן קלד, ובמיוחד לכל חי סימן ט"ב את ח), חזו"ע עמוד ששט, אור לציון עמוד קכב.

53 כמבואר בשו"ע סימן תריח סעיף ז.

54 שו"ת מרחשת" שם, וכן הורה הגר"ח איערבך שש"כ פ"ח הערה קכב, ובהליכות שלמה ר"ח פ"ד אורחות ההלכה הערה 28, ודעת הגר"ח א"ש"ב שכל זה דווקא אם אינו מרבה באכילות פחות מכשיעור,

אבל אם אוכל הרבה אכילות עד שכמעט אינו מרגיש את העינוי, אינו עולה לתורה.

41 שם.

42 שו"ע שם סוף סעיף ב, משנ"ב ס"ק יד.

43 הגר"ח אלישיב (הלכות חג בחג ימים נוראים פכ"ד הערה 7, אשרי אש"ח פ"ג אות א), אלף המגן אות ה, חוט שני י"כ עמוד קנה, חזו"ע עמוד שלח.

44 שו"ע סימן תרסו סעיף ב, משנ"ב סק"ו שלא הצריכו חז"ל לקטנה להקדים קודם גיל תשע.

45 שו"ע ורמ"א שם סעיף ב, משנ"ב סק"ט, חזו"ע עמוד שח.

46 שו"ע שם, חזו"ע שם והוסף שאין להחמיר עליהם יותר מדי כל שיש חשש סכנה, וכמו שנאמר אל תהי צדיק הרבה, וכמעשה המובא בירושלמי (יומא פ"ו ה"ד), מעשה באדם אחד שהיה מהלך בדרך ביום הכיפורים ובתו עמו, אמרה לו בתו אבא צמאה אני, אמר לה המתני עוד מעט נגיע לבית, ופתאום נפלה ומתה.

47 כמבואר ברמ"א בסיומן תריח סעיף ד, ובמשנ"ב ס"ק ט, ובתבונת עוד שיש להציע השולחנות בבתיים כמו בשבת, משום שנקרא שבת שבתון.

48 כמבואר במשנ"ב סימן תקסו סק"ה.

הקדוש יום סליחה ומחילה, כמבואר בגמרא תענית ל ע"ב, עירובין מ ע"ב.

29 שו"ע סימן תריס סעיף א, משנ"ב סק"ג.

30 חזו"ע עמוד רנו, ויש להזהיר לנשים שנוהגות לברך שהחיינו בהדלקה ובאות לביה"כ שלא יטעו לברך שוב, שעה"צ סימן תריס סק"ו.

31 זומן ואמרו אפילו בשוק, עירובין מ ע"ב.

32 שו"ע סימן תריא סעיף א, ועיין משנ"ב סק"ג.

33 אלף המגן סימן תרי סק"ז, שו"ת מרחשת" ח"ב סימן קי, וע"ע בשו"ת בצל ההכמה ח"א סימן קנב.

34 שו"ע סימן תריג סעיף א-ב, משנ"ב סק"א.

35 אור לציון ח"ד עמוד קא.

36 תורת היולדת פנ"ב סעיף טו, ואם די לו בצוננים לא ירחץ בחמין.

37 רמ"א סימן תריג סעיף ד, משנ"ב ס"ק יא, ועיין עוד שו"ע סימן תקסו סעיף ג, ומשנ"ב ס"ק יא.

38 שו"ע סימן תריב סעיף ו.

39 מטה אפרים ס"ג, חוט שני עמוד קלג, הגר"מ פיענשטיין שמעתא דמשה עמוד תלא.

40 שו"ע ורמ"א סימן תריג סעיף ד, משנ"ב סק"ט.

25 עיין רמ"א סימן תרח סעיף ג וסימן תקנז סעיף א, ומשנ"ב שם.

26 משנ"ב שם סק"ב, ובסימן רסא ס"ק כא-כב, אור

לציון ח"א פ"ח תשובה א-ב, חזו"ע שבת א עמוד רסד.

27 בשו"ע סימן תרי סעיף א הביא בזה מנהגים חלוקים, ולמעשה המנהג להדליק בברכה כפסק

הרמ"א שם סעיף ב, בא"ח ש"א וילך ס"ט, כה"ח ס"ק יב, חזו"ע עמוד רנו. ויש חולקים וסוברים שיש להדליק בלא ברכה. פרי"ח, הגר"ח, ועוד, ובשעה"צ שם סק"ה

כתב שבמקורות שאין מנהג קבוע טוב להנהיג שידליקו בלא ברכה. מכל מקום, אם חל יום הכיפורים בשבת

לכל השיטות חייבים להדליק ולברך "להדליק נר של שבת יום הכיפורים". שו"ע שם סעיף א, ומוסיפים

בברכה של יו"כ אף לנוהגים שכשחל בחול אינם מברכים, חיי אדם כלל קמז ס"ד, דמשק אליעזר

סק"ג, בתעבורות תשובה שאין מנהג קבוע טוב להנהיג שידליקו ס"א, לבוש ס"ב, והמטה אפרים סימן תריס ס"ד, כתבו

שבמקום שנהגו שלא להדליק כשחל בחול, גם כשחל בשבת אין מחייבים בהדלקה את יו"כ.

28 בברכה זו אנו מודים להקב"ה שנתן לנו את היום